

dr. Ferber Katalin*

Széky János: Bárányvakság
Budapesti Kalligram, 2015

Szeptember 24-én a Berliini Szalon vendége volt Széky János. Pompéry Judit és férje a Berlinben élő magyarok nagy örömeire ismét otthonosságot, intellektuális kíváncsiságot, s mint mindig, nagyszerű estét biztosított a vendégeknek. Köszönjük mindkettőjüknek, mert ismét bebizonyosodott, hogy a Berliini Szalon valóban egy intellektuális sziget.

E recenzió szerzője évek óta várt arra, hogy valaki rászánja magát az 1988 óta történetek elemzésére és értékelésére. A könyv elolvasása után azonban világossá vált, miféle ellenérdekek dolgoznak meglehetősen hatékonysággal és sikerrel azon, hogy egyre kevesebb legyen a valóságot látók és arról írni akarók száma.

Széky János elemzése nyilván sok tekintetben vitatható, támadható, viszont egyetlen általa leírt tény sem tagadható. Holott, a hétköznapiakban nem történik más Magyarországon, mint e tények teljes tagadása, és egy hanyag legyintés mindarra, ami ebben a könyvben szerepel.

Igen, elfogult e rövid írás szerzője, mert saját, 1993 tavaszán történt (e)migrációja akkor csak megérzése alapján, de bekövetkezett. E könyv elolvasásáig huszonhárom éven át senkinek sem tudta volna elmagyarázni, mit sejtett, mielőtt összepakolt és véglegesen elhagyta otthonát.

Egyet biztosan tudott, mégpedig hogy Magyarországon nem lesz semmiféle gyökeres változás sem az intézmények napi gyakorlatában, sem pedig a gazdaságban, azaz az emberek fejében sem következik be szemléletváltás. Ebben pedig a recenzió szerzője nem akart, mert nem tudott élni. Az alábbiak tehát vállaltan elfogult gondolatok. Az egyetlen mentség az elfogultságra az, hogy Magyarország jelenéről és jövőjéről van szó.

Magyarországon nem történt meg sem jogilag, sem intézményesen a radikális átalakulás. Gazdaságilag sem következett be, mindössze annyira, hogy az még ne veszélyeztesse a politikai kaszt (SZ.J. kifejezése) háborítatlan hatalmát.

Sokféle oka van ennek, melyet a szerző konok következetességgel göngyölt fel. Szerinte a Kádár-rendszerben kiépített, hamis, azaz a piaci teljesítményhez nem, vagy csak korlátozottan kapcsolódó jólét az elmúlt két és fél évtized államfüggő középosztályának olyan dogmája és megkérdőjelezhetetlen elvárása maradt, hogy a politikai kaszt éppen őket használta a jelenleg is regnáló hatalom tömegbázisául és támogatójául. Az ő segítségükkel (vagyis az államtól való függőségüknek köszönhetően) sikerült a mai napig megakadályozni a valódi kapitalizmus megszületését, az autonóm, vagyis független középosztály kialakulását és a jogilag garantált politikai és társadalmi demokrácia működőképes változatának létrejöttét. Természetesen a viszonylag kicsi magánvállalkozói réteg egy része szeretne független lenni, de ezt maga az állam akadályozza meg – vagy politikai vagy adózási eszközökkel.

Magyarországon mindmáig nem történt meg az államhatalom egyik legfontosabb, de legkevésbé nyilvános részének, a titkosszolgálati intézményrendszer

egészének átalakítása. Ellenkezőleg: a III/III-as „gumicsont”, mely persze szintén nélkülözi az átláthatóságot és az elszámoltathatóságot, elterelte a figyelmet arról, hogy az állambiztonsági szervezetekben dolgozók miként (és miért) tevékenykedtek páratlan hatékonysággal, „leleményességgel” az „új”, „szabad” médiában, miért voltak ott az Ellenzéki Kerekasztal tárgyalásain vagy az új politikai pártok létrejötténél, valamint a gazdaság számos területén.

Magyarországon nem történt meg a Trianon következtében előállt sérelmi nacionalizmus feldolgozása, így az ezzel való végleges szakítás sem. Ellenkezőleg: ez az egyik legfontosabb motorja az évek óta egyre erősödő negatív nacionalizmusnak, a „mi magyarok jobbak vagyunk bárkinél” önbecsapásnak, valamint a határon túl élő magyar kisebbség fokozódó mítizálásának és eszközként történő használatának.

Hála Széky János munkájának nyilvánvaló az is, hogy Magyarország az 1988-ban nemzetközileg is elismert és (némi joggal) irigyelt éllovas országból az egyik utolsó lett „Köztes–Európában”. (Ez utóbbi kifejezés szintén Széky Jánosé, köszönet érte.) A szerző szerint körülbelül 2006-ig tartott a felemás „váltás” lendülete, a külföldi tőke érdeklődése, de csaknem egy évtizede mindez kifulladt, s hiába minden ezzel ellenkező propaganda, csűrés-csavarás, 2016 őszén, e sorok írásakor az országot minden tekintetben évtizedekre szóló leszakadás fenyegeti.

Mindezen természetesen lehetne (és kellene) változtatni, hogy az önbecsapás, a hamis illúziók és a „bárányvakság” időszaka lezáruljon. Lehetne valódi kapitalizmus (az egyik leggyűlöltebb, mert legveszélyesebb szó a hazai politikai kaszt számára), lehetne az államtól független autonóm középosztály (ez tagjainak szolidaritását, de rövidtávú egzisztenciális megrendülését jelentené), fel lehetne hagyni a sérelmi nacionalizmussal, mely eddig társadalompszichológiai értelemben az egyik legnagyobb rombolást vitte végbe a fejekben, s ideje lenne szembenézni, sőt megnevezni a valóságot, annak elképzelt, és riasztóan manipulált verziói helyett.

Hogy ez megtörténik-e, s ha igen, mikor és hogyan, azt e remekmű szerzője épp úgy nem tudja, mint e recenzió szerzője. *„Mindennek meg kell változnia ahhoz, hogy minden a régiben maradjon”* (Lampedusa: A párdúc). Csaknem minden a régiben maradt, miközben látszólag megváltozott, de szomorú tény, hogy a mai magyar társadalom óriási hányada az 1989-es szinten él, vagy annál még rosszabbul.

„Tetszettek volna forradalmat csinálni” – mondta Antall József egykori miniszterelnök. Nem tetszett nekünk a forradalom, mert szinte mindannyian biztosak voltunk abban, hogy mi sokkal fejlettebbek vagyunk annál, hogy a forradalom eszközeire fanyalodjunk. A hetvenes évek iráni forradalma idején egy lengyel újságíró szemtanúként úgy látta, hogy a forradalom csak a végső eszköz, amikor a társadalom óriási többségének már nincs vesztenivalója. Az utolsó megoldás. Magyarországon, éppen azért, mert „liberálisabb” politika folyt, mert árubőség volt, mert habár kicsi volt az egyének szabadsága, de létezett, volt mihez ragaszkodni.

Ma, pedig huszonhét évvel később, nem biztos hogy megúsznánk egy forradalommal.

Berlin, 2016 szeptember 30.